

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2014/4.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **SCHERP EN SCEPTISCH ANALIST VAN
ONZE TIJD. “VLOEIBARE WAARDEN”
VAN HERMAN DE DIJN**

In een van de universiteiten waaraan ik verbonden ben, is de logistieke afdeling enige tijd geleden verzelfstandigd. De faculteiten, eveneens omgevormd tot een soort werkmaatschappijen, moeten sindsdien de lokalen die zij voor hun onderwijs nodig hebben inhuren, net als aanvullende benodigdheden als katheders, die sinds de modernisering geen vast onderdeel meer uitmaken van het meubilair. Een lessenaar kost bijna 30 euro per college, een fiks bedrag voor een armlastige faculteit als die der wijsbegeerte. Totdat een slimme secretaresse op Marktplaats.nl voor een luttel bedrag een paar draagbare lessenaars op de kop tikte. Sindsdien ziet men regelmatig filosofiedocenten met zo'n perspex katheders door de gangen schuiven, op weg naar een net iets goedkoper uitvallend leslokaal.

Herman De Dijn, zelf emeritus hoogleraar filosofie van de Universiteit van Leuven, zou dat bestempelen als een bizar gevolg van de managementcultuur die de universiteit in haar greep heeft gekregen. In zijn recentste essaybundel *Vloeibare waarden* wijdt hij er een paar behartigenswaardige beschouwingen aan. “Of het nu gaat om ‘vrije’ of staatsuniversiteiten, allemaal zijn ze geëvolueerd naar het soort instellingen dat meer en meer gerund wordt als een bedrijf”, zo schrijft hij. “Wat daarbij opvalt, is dat ‘vermanaging’ en ‘vermarkting’ niet alleen het bestuur, maar ook de *core business* van universitair onderwijs, onderzoek en wetenschappelijke dienstverlening, intern gaan doordringen.” Het is volgens De Dijn dan ook de vraag of wij vandaag de dag niet het einde meemaken van “de idee van universiteit zoals die [...] als ideaal in onze cultuur functioneerde”.

Wie de uiterst productieve De Dijn in zijn bundels en krantenstukken een beetje gevolgd heeft, zal over deze zorgelijke toon niet verbaasd staan. Sinds hij samen met Arnold Burms in 1986 de cultuurkritische beschouwing *De rationaliteit en haar grenzen* publiceerde, heeft hij zich ontpopt tot een scherp en sceptisch analist van ons tijdsgewricht, door hem afwisselend laat- en postmodern genoemd. Sindsdien publiceerde hij – naast studies over Spinoza, zijn specialisme – essaybundels als *Hoe overleven we de vrijheid?*, *Denken wat ons ontsnapt*, *De herontdekking van de ziel*, *Religie in de 21ste eeuw* en, opnieuw met Arnold Burms, *De sacraliteit van leven en dood*. Het zijn veelzeggende titels. De Dijn komt op voor wat gevaar loopt het onderspit te delven door de druk van de zakelijke, positivistische, rationalistische en utilitaristische geest die hij voor deze tijd kenmerkend acht.

Dat is volgens De Dijn precies hetgeen wat ons bestaan tot een *menselijk* bestaan maakt. Het verleent daaraan het surplus dat ons tot méér maakt dan functionerende radertjes in een soepele, maar uiteindelijk betekenisloze sociale machinerie. In deze nieuwe bundel belicht De Dijn vanuit deze invalshoek niet alleen de universiteit en de filosofie, maar ook de zorg, de hulpverlening, de politiek en het onderwijs in het algemeen. Dat is een breed spectrum van onderwerpen, maar enkele hoofdlijnen komen in deze negen essays wel naar voren.

Individualisme en een sterke beheersingsdrang zijn sinds enkele decennia overheersend geworden in de publieke en politieke moraal, aldus De Dijn. Dat heeft enerzijds geleid tot een pluralisme waarin het iedere persoon is toegestaan zijn eigen “waardenpakket” te kiezen en daarnaar te leven, maar tegelijkertijd tot een angst die overal waar het leven niet door strikte veiligheidseisen wordt beschermd gevaar ziet dreigen. In het aanwijzen van dergelijke paradoxen is De Dijn een meester. Mondigheid is een nieuwe plicht geworden, die maar al te vaak ten koste gaat van de onmondigen die onze zorg behoeven, zo stelt hij al even paradoxaal vast. Iedereen wordt geacht een onafhankelijk individu te zijn, maar liefst wel allemaal op min of meer dezelfde wijze.

Dat heeft in de samenleving niet alleen een sluipende malaise voortgebracht, die bestreden

wordt met maatregelen die de malaise alleen maar verder aanwakkeren. Het heeft ook geleid tot een verwarring tussen doelen en middelen, waarbij een uitsluitend op beheerstechniek en formele en kwantitatieve criteria stoelende managementcultuur de maatschappij en haar instituties van hun eigen wezen heeft vervreemd. De bedrijfsmatige absurditeiten van mijn universiteit zijn daar een goed voorbeeld van, net als de verklaring van de nieuwe rector van De Dijns eigen KU Leuven, bovenal voorrang te willen geven aan een vergroting van het aantal vrouwelijke hoogleraren. Links of rechts, het zoekmaken van datgene waarom het in de maatschappij, haar instellingen en het leven in het algemeen eigenlijk draait, trekt zich van ideologische scheidslijnen weinig aan.

De Dijn, die dat laatste voorbeeld niet noemt, wijst terecht op het belang van scheidslijnen en grenzen, zonder welke geen enkele maatschappelijke orde kan bestaan. Verdwijnen zij, uit naam van welke hooggestemde gelijkheidsideologie ook, dan liggen niet alleen sociale verwarring maar ook maatschappelijke conflicten, naijver, willekeur en oriëntatieverlies op de loer. Pluralisme ontpopt zich dan niet als een lofwaardig ideaal, maar als een gevaarlijke onverschilligheid waarin de al genoemde malaise haar onbegrepen voedingsbodem vindt.

Uitdrukkelijk verklaart De Dijn daarmee geen pleidooi te willen houden “voor een terugkeer naar vroeger”. Dat is van belang, willen deze pertinente beschouwingen niet worden weggezet als een vorm van nostalgisch conservatisme. Soms werkt De Dijn die indruk echter wel in de hand. Scherpzinnig merkt hij op dat de jongste ontwikkelingen in het familierecht een aantasting betekenen van het klassieke instituut “huwelijk”. En inderdaad kan men het wegvallen van sommige grenzen daarvan, met name bij het “homohuwelijk”, moeilijk verdedigen als een correctie van eeuwenoude bestaande juridische ongelijkheid, zoals veelal gebeurt. In die visie zouden hetero’s traditioneel gezien wel mogen trouwen, en homo’s niet. In werkelijkheid bestaat er *juridisch* gezien echter helemaal geen ongelijkheid. Een homoman mocht niet trouwen met een andere homoman, maar een heteroman mocht dat ook niet. Dat die laatste dat ook niet *wilde*, is *juridisch* irrelevant.

Dat alles betekent evenwel niet dat met de

invoering van nieuwe huwelijksvormen alle grenzen zijn weggefallen. Zij zijn, met de herdefinitie van het begrip “echtelijke verhouding” naar een verbintenis tussen twee mensen in plaats van een verbintenis tussen man en vrouw (want dát is wat er in het “homohuwelijk” gebeurt), weliswaar anders komen te liggen, maar een waardenloze onverschilligheid is daarmee niet ontstaan. In zekere zin lijkt het instituut “huwelijk” zich daarmee eerder te hebben versterkt en gerehabiliteerd. Grensbepalingen verschuiven, maar verdwijnen daarmee niet.

Wanneer men in deze essaybundel op zoek gaat naar De Dijns toekomstperspectief, moet men dan ook niet allereerst veel concreets verwachten. Dan maakt de criticus van maatschappij en politiek plaats voor de filosoof en herneemt De Dijn de oproep tot een “rationaliteit ingebed in redelijkheid en gezond verstand” die we al van zijn eerdere boeken kennen.

Een dergelijke herhaling is echter geen overbodige luxe tegenover het liberaal-individualistische bombardement waaraan de burger vandaag de dag onderworpen wordt. Een cultuur die geobsedeerd wordt door haar eigen narcistische zelfontplooiing verdient het met enige nadruk te worden geconfronteerd met de diepste paradox die De Dijn in deze bundel formuleert: “Hoe meer we *kennen*, hoe meer we beseffen het wezenlijke niet te weten (hoe moet ik leven; wat is het goede?). Hoe meer we *kunnen*, hoe meer we zouden moeten beseffen dat we niet alles kunnen en mogen willen beheersen.”

GER GROOT

HERMAN DE DIJN, *Vloeibare waarden*, Pelckmans/Klement, Kalmthout/Zoetermeer, 2014, 184 p.
